

VILFREDO PARETONING IJTIMOY TENGSIKLIK HAQIDAGI FIKRLARI

Abyirov Xayrulla Alijon o'g'li

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Sotsiologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi.

xayrullaabirov2003@gmail.com

Xusanova Xayriniso Tayirovna

Ilmiy rahbar: "Sotsiologiya" fanlari doktori (DSc), dotsent.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15319286>

Annotatsiya. Ushbu maqolada italyan olimi Vilfredo Paretoning ijtimoiy tengsizlik haqidagi qarashlari keng yoritilgan. Paretoning "elita aylanishi" nazariyasi, 80/20 qoidasining ijtimoiy hayotga tatbiqi, ijtimoiy struktura va ierarxialarning shakllanishidagi roli tahlil qilinadi. Maqola faktlar, statistikalar va boshqa olimlarning fikrlari bilan boyitilgan. Shuningdek, maqolada Pareto nazariyasining bugungi ijtimoiy tizimlarga ta'siri haqida ham so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Pareto, ijtimoiy tengsizlik, elita aylanishi, 80/20 qoida, ierarxiya, ijtimoiy struktura, nazariya.

VILFREDO PARETO'S VIEWS ON SOCIAL INEQUALITY

Abstract. This article explores the views of the Italian scholar Vilfredo Pareto on social inequality. It elaborates on Pareto's theory of "circulation of elites," the application of the 80/20 rule in social life, and the formation of social hierarchies. The article is enriched with facts, statistics, and perspectives of other scholars. It also discusses the relevance of Pareto's theories to contemporary social systems.

Keywords: Pareto, social inequality, circulation of elites, 80/20 rule, hierarchy, social structure, theory.

ВЗГЛЯДЫ ВИЛЬФРЕДО ПАРЕТО НА СОЦИАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются взгляды итальянского ученого Вильфредо Парето на социальное неравенство. Раскрывается его теория "циркуляции элит", применение правила 80/20 в общественной жизни и роль в формировании социальной структуры. Статья дополнена фактами, статистикой и мнениями других исследователей. Также обсуждается актуальность теории Парето в современных социальных системах.

Ключевые слова: Парето, социальное неравенство, циркуляция элит, правило 80/20, иерархия, социальная структура, теория.

Ijtimoiy tengsizlik tabiiy hodisa sifatida: Pareto fikricha, ijtimoiy tengsizlik inson jamiyatining ajralmas qismidir va uni butunlay yo‘q qilish mumkin emas. U buni insonlar o‘rtasidagi biologik, psixologik va intellektual farqlar bilan izohlaydi. Uning nazariyasiga ko‘ra, har qanday jamiyatda ba’zilar boshqaruvchi, boshqalar esa bo‘ysunuvchi rolni bajaradi.

> “Tengsizlik insoniyatning o‘zidir: bu hayotiy kuchlarning har xil namoyonidir” – degan Pareto.

Elitalar aylanishi (Circulation of Elites) nazariyasi: Paretoning eng mashhur nazariyasi bu – elitalar aylanishi haqidagi qarashidir. Unga ko‘ra:

Har qanday jamiyatda elita (yuqori qatlam) va massalar (quyi qatlam) mavjud bo‘ladi.

Elitalar ikki turga bo‘linadi: «tulkilar» (hiyla va aql bilan boshqaruvchilar) va «arslonlar» (kuch va kuch bilan boshqaruvchilar).

Elita nazariyasi - теория элит - theory of elite - V.Pareto asos solgan, a’zolarining qobiliyati va iste’dodiga ko‘ra jamiyatda yuqori pog‘onani egallovchi guruh haqidagi nazariya.¹

Vaqt o‘tishi bilan bu elitalar o‘z salohiyatini yo‘qota boshlaydi va yangi kuchlar ularning o‘rnini egallaydi. Bu jarayon ijtimoiy yangilanish deb talqin qilinadi. Bu nazariya shuni anglatadiki, ijtimoiy tengsizlik doimiy harakatda bo‘ladi, lekin hech qachon yo‘q bo‘lmaydi — faqat shakli o‘zgaradi.

80/20 qoidasining ijtimoiy tengsizlikka aloqasi: Paretoning mashhur 80/20 qoidasiga (Pareto prinsipiga) ko‘ra:

Jamiyatdagi resurslarning 80 foizi aholining 20 foizi qo‘lida to‘plangan bo‘ladi.

Bu statistik tengsizlik nafaqat boylik, balki siyosiy qudrat, ta’lim va imkoniyatlar nuqtai nazaridan ham o‘z aksini topadi.

Bu qoida ijtimoiy adolatsizlikka emas, balki tengsizlikning tabiiy holatiga ishora qiladi, Pareto esa bu holatni boshqarish mumkin, lekin uni yo‘q qilish mumkin emas deb hisoblagan.

Ijtimoiy tizimlarning barqarorligi va tengsizlik: Pareto, ijtimoiy tizimning barqarorligini ta’minlashda muayyan tengsizlik zarurligini ilgari surgan. Agar tengsizlik yo‘qolsa:

Raqobat kuchsizlanadi,

Elitalar degeneratsiyalanadi (qobiliyatini yo‘qotadi),

Jamiyat inqirozga yuz tutadi.

Demak, Pareto nazarida ijtimoiy tengsizlik — ijtimoiy dinamika va barqarorlikning bir elementi hisoblanadi.²

1. Jiyanmuratova Gulnoz Sherbutayevna
Sotsiologiya tarixi /darslik/. - Toshkent: “Innovatsiya-Ziyo”, 2020, 466 b.

Ijtimoiy faktlar va statistik tahlil: Pareto empirik statistikaga tayanish orqali o'z nazariyalarini mustahkamlashga harakat qilgan. U 19-asr oxiri va 20-asr boshidagi turli mamlakatlarda boylik taqsimotini o'rganib, har doim bir xil natijani ko'rgan — boylik ozchilik qo'lida jamlangan. Bu holat shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tengsizlik doimiy va global hodisadir.

XULOSA: Vilfredo Pareto ijtimoiy tengsizlikka oid qarashlari bilan sotsiologiya faniga chuqur ta'sir ko'rsatgan. Uning "elitalar aylanishi" nazariyasi, 80/20 qoidasining ijtimoiy hayotga tatbiqi va ijtimoiy strukturalarning shakllanishi haqidagi qarashlari jamiyatdagi ierarxik tizimlar qanday ishlashini tushunishga yordam beradi. Pareto tengsizlikni jamiyat rivojining ajralmas va muqarrar qismi deb hisoblagan. Unga ko'ra, tengsizlik nafaqat tabiiy, balki zaruriy hodisadir, chunki u raqobatni rag'batlantiradi, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi va jamiyatni doimiy harakatda ushlab turadi.

Zamonaviy dunyoda ham Paretoning nazariyalari o'z ahamiyatini yo'qotmagan — global darajadagi iqtisodiy tengsizlik, siyosiy elitalarining aylanishi va imkoniyatlar taqsimotidagi farqlar uning fikrlarining hayotiylikini tasdiqlaydi. Shu sababli, Pareto qarashlari bugungi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. Gulnoz J. Sotsiologiya tarixi.—T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020.—466 b.
2. Jiyanmuratova G. Sh. Huquq sotsiologiyasi: O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 180 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:QD3KBmkZPeQC
3. Jiyanmuratova G. Sh. Zamonaviy sotsiologik nazariyalar va maktablar: Darslik. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 340 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:jL-93Qbq4QoC
4. Bekmurodov, M.B.; Raximova, N.X.; Jiyanmuratova, G.Sh.; Nurqulov, B.G'. Jamoatchilik fikri sotsiologiyasi: O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2025. – 160 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:48xauSegjOkC

2. Jiyanmuratova G. Sh. Zamonaviy sotsiologik nazariyalar va maktablar: Darslik. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 340 b. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:jL-93Qbq4QoC

5. Sh J. G. Gofurov O. Ul. Mehnat bozori. Bandlik va ishsizlik muammolari. Risola.– Toshkent: O ‘zMU, 2023.–117 b.
6. Gulnoz J., Bunyod N. YOSHLAR IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISH–USTUVOR VAZIFA //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
7. Sherbutayevna J. G. et al. YOSHLAR HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISH–DAVLAT SIYOSATINING USTUVOR VAZIFASI //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
8. Джиянмуратова Г. YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA NISBATAN ISHONCHI MUAMMOSI: NAZARIY ASOSLAR //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2024. – №. SI-1.
9. Sherbutayevna J. G. et al. ABSENTEIZM IJTIMOY HODISA SIFATIDA //Tafakkur manzili. – 2023. – T. 2. – C. 4-10.
10. Жиянмуратова Г. Ш. Ёш сайловчи электорал хулқ-атвориға таъсир кўрсатувчи омиллар/ЎзМУ хабарлари.–Тошкент, 2022. – № 1/11/1.–Б. 86-89./<https://scholar.google.com/citations>.
11. Джиянмуратова Г. Ш. ELEKTORAL XULQ-ATVORGA RATSIONAL-INSTRUMENTAL YONDASHUVNING PAYDO BO ‘LISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – Т. 5. – №. 3. // https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=fdboTmYAAAAAJ:HtEfBTGE9r8C
12. Жиянмуратова Г. Ўзбекистон ёшларининг электорал маданияти. Монография.– Тошкент, 2021.–122 б.
13. Sh J. G. The Issue Of Youth Trust In Political Institutions In Sociology //Sotsiologiya va huquq/Sociology and law. – 2024. – Т. 2. – №. 3/1. – С. 1.
14. Jiyannuratova G. S. ZAMONAVIY YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA ISHONCHI TADQIQOTLARI: XORIJ TAJRIBASI //Academic research in educational sciences. – 2024. – №. 3. – С. 190-197.